

SAULIUS KETURAKIS

Kauno technologijos universitetas, Lietuva
Kaunas University of Technology, Lithuania

MARSHALLAS MCLUHANAS APIE DARNIĄ APLINKĄ, EKOLOGIJOS PRIKLAUSOMYBĘ NUO GREIČIO IR GAMTOS PABAIGĄ

Marshall McLuhan on Sustainable Environment,
Speed-Driven Ecology and the End of Nature

SUMMARY

The article discusses the problem of the harmonious interaction of innovation and tradition from the perspective of Marshall McLuhan's media studies. In McLuhan's view, the so-called old media – such as writing – create a medium in which newer and more technologically advanced media inevitably discriminate against the old. Therefore, in McLuhan's view, a harmonious coexistence of innovation and tradition is impossible in a book-based culture. However, the media theorist offers a solution – a human environment based on electrical media in which, thanks to information travelling at the speed of light, any disharmony would be impossible and at the same time an integrative approach to tradition would be ensured. The article, based on rarely discussed texts by McLuhan, shows the development of such an approach, the main arguments, the consequences for cultural fields such as education or scientific knowledge, based on data from the archives of his written legacy.

SANTRAUKA

Straipsnyje aptariama darnios inovacijų ir tradicijų sąveikos problema, atskleidžiama iš Marshallo McLuhano medijų tyrimų perspektyvos. McLuhano požiūriu, vadinamosios senosios medijos – tokios kaip raštas – sukuria terpę, kurioje naujesnės ir technologiškai pažangesnės medijos neišvengiamai diskriminuoja senąsias. Todėl bet koks darnus inovacijų bei tradicijų būvis, tarkime, knyga pagrįstoje kultūroje, McLuhano požiūriu, yra neįmanomas. Tačiau medijų teoretikas siūlo sprendimą – elektros medijomis paremtą žmogaus gyvenamąją terpę, kurioje dėl šviesos greičiu sklindančios informacijos bet koks nedarnus būvis taptų neįmanomas, tuo pat metu būtų užtikrintas integracinis požiūris į tradiciją. Straipsnyje, remiantis rečiau aptariamais McLuhano tekstais bei jo rankraščinio palikimo archyvų duomenimis, atskleidžiama tokio požiūrio raida, išdėstomi svarbiausi argumentai ir parodomos pasekmės tokioms kultūros sritims kaip edukacija ar mokslinis pažinimas.

RAKTAŽODŽIAI: medija, aplinka, darnumas, inovacija, tradicija.

KEY WORDS: media, environment, sustainability, innovation, tradition.

IVADAS

Garsiajame Sido Meierio sukurtame kompiuteriniame žaidime *Civilization* žaidėjas patenka į situaciją, kurią galima pavadinti inovatyvių technologijų determinizmu. Pačioje žaidimo pradžioje žaidėjas gauna tik primityviausių technologijų rinkinį, vėliau, norėdamas išlaikyti savo kuriamą imperiją, jis yra priverstas siekti vis naujesnių technologijų: rašto, parako, branduolinio ginklo. Sustabdyti šį nuolatinį inovacijų siekį žaidime reikštų neišvengiamai pralaimėti.

Dėl tokio tradicijos ir inovacijų santykio Meierio *Civilization* dažnai kritikuojamas (Ghys 2012), tačiau kūrėjas yra teisingas, jog to norėję patys žaidėjai (Bratt 2016). Tradicija tokioje kompiuterinio žaidimo terpėje negali išlikti gyva, jos vieta – archyvuose ir muziejuose, nes išlikimą bei gerovę užtikrina tik nepaliaujamas įvairaus pobūdžio inovacijų siekimas.

Stengiantis suprasti tokio požiūrio priežastis ir rasti sprendimus, kurie galė-

tų jį pakeisti taip, kad naujovės nenaikintų tradicijos, verta prisiminti kanadiečio medijų teoretiko McLuhano idėjas apie medijų lemiamą žmogaus gyvenamąją aplinką bei jos įtaką žmogaus santykiui su tikrove. McLuhano požiūriu, medijų poveikis žmogaus galimybėms mąstyti ar veikti tikrovę yra absoliutus. Ne veltui vienas mėgstamiausių šio medijų teoretiko metaforiškų posakių apie žmogaus ir medijos santykį, kad medija žmogui yra lyg vanduo žuviai (McLuhan 1969: 22).

Dėl šios priežasties, ieškant viena kitos nepanaikinančios tradicijos ir inovacijos sąveikos, reikėtų gilintis į McLuhano medijų aplinkos tyrimus, kuriuose ekologiškas, t. y. nieko nediskriminuojantis, žmogaus būvis būtų tiesiogiai susietas su darnia medijų terpe. O svarbiausia pastarosios sąlyga, McLuhano požiūriu, yra komunikacijos greitis: nuo jo priklauso žmogaus galimybė reaguoti ir atkurti pažeistą darną.

APLINKA YRA PRANEŠIMAS

Medijų teoretikas McLuhanas paprastai vertinamas kaip technologijų poveikio žmogaus patirčiai analitikas, žymiai rečiau prisimenama, kad jis žiūrėjo į savo medijų teoriją kaip į darnios aplinkos studijas (Dale 1996: 26). Ši McLuhano perspektyva paprastai priskiriama marginaliniams jo tyrimų atvejams, ja domisi tik labai smalsūs McLuhano paveldo tyrinėtojai.

Tačiau skaitant paties McLuhano moksliniuose tekstuose ir privačiuose laiškuose paliktas pastabas, akivaizdu, kad aplinkos teorizavimas buvo integra-

li šio autoriaus medijų teorijos dalis. McLuhanas net minėjo svarstęs savo knygos *Gutenbergio galaktika: Spaustuvinio žmogaus kūrimas* (angl. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*) pavadinime pavartoti „aplinkos“ (angl. *environment*) terminą vietoje „galaktikos“ (angl. *galaxy*) (McLuhan 1962: 1). Privačiuose laiškuose šis autorius yra sakęs, kad būtų net linkęs keisti vieną garsiausių savo posakių, turintį savotišką intelektualinio prekinio ženklo statusą – „medija yra pranešimas“ (angl. *the medium is the message*), – į kitą, kuriame neliktų „medi-

jos“ termino, ją visiškai pakeistų „aplinkos“ sąvoka. Ta formuluotė turėjusi skambėti taip: „Pasakymas, jog bet kokia nauja technologija, arba žmogaus pratęsimas, sukuria naują aplinką, atspindi posakio, kad medija yra pranešimas, esmę“ (angl. *[T]o say that any new technology or extension of man creates a new environment is a much better way of saying the medium is the message*) (McLuhan 1964).

„Aplinkos“ sąvoka koreguoja net vieno svarbiausių McLuhano medijų teorijos konceptų – „tęsinio“ (angl. *extension*) – turinį. Senosiose medijose būdavo pratęsiama kokia nors viena juslė, o aplinką sudaro pratęsta visa nervų sistema. Taip, užuot sustiprinus kurį nors atskirą žmogaus gebėjimą, sukuriama naujo tipo situacija – ją McLuhanas pavadina „visos nervų sistemos įtrauktumu“ (angl. *a kind of involvement of the whole nervous system*) (McLuhan 1967). Įsitraukimas yra visiškai kitoks santykio su aplinka būdas nei tęsinys: pastarasis yra susijęs su McLuhano pastebėtu narkozės ir amputacijos efektu, kai technologija perima iš žmogaus kokį nors jo gebėjimą, o įsitraukimas nesukelia tokios traumos. Modifikuojant tęsinį į įsitraukimą, McLuhano nestabdė net tai, kad pažintine prasme įsitraukimas neišvengiamai sukuria nepatogią situaciją, kai stebintysis ir stebimasis sutampa (Marchessault 2005: 74).

Šioje vietoje galima daryti tam tikrus preliminarius apibendrinimus, atsižvelgiant į McLuhano svyravimą, kaip įvardyti terpe, lemiančią žmogaus santykį su tikrove bei jo priimamus sprendimus. Akivaizdu, jog McLuhano medijų teorijoje egzistuoja du vienas kitam priešingi santykiai su žmogų supančiu pasauliu.

Pirmąjį santykį McLuhanas pavadino medija ir jos kuriamą ryšį su tikrove charakterizavo kaip atskirtį. Toks santykis būdingas vadinamosioms senosioms, ne elektros komunikacija pagrįstoms medijoms. Jos ne integruoja, o diskriminuoja žmogų supančios tikrovės elementus, vienus išskeldamos prieš kitus. Todėl McLuhanas vadino senąsias medijas „antiaplinkomis“ (angl. *anti-environment*) (McLuhan 1997). Svarbi jų ypatybė (prie jos šiame straipsnyje dar bus grįžta) ta, kad dėl antiintegracinio tokių medijų pobūdžio jas žymiai lengviau stebėti nei naująsias, įtraukiančias, kurias McLuhanas įvardijo kaip „nematomas“ (angl. *invisible*) (Marchand 1998: 177).

McLuhan'ui „aplinka“ reiškia kitokį žmogaus santykį su tikrove. Šio termino turinys iš esmės toks pat kaip „medijos“: kalbama apie komunikacinę aplinką, reguliuojančią visus žmogaus ir tikrovės santykius. Tačiau aplinkoje, priešingai nei medijoje, šių santykių pobūdis yra ne diskriminuojantis, o integruojantis.

Tam tikra prasme galima būtų teigti, jog McLuhanas, kalbėdamas apie žmogaus ir technologijos santykių istoriją, vartojo du terminus. „Medijos“ terminas nusakė tokį žmogaus santykio su technologija tarpsnį, kai, anot tyrinėtojo, viena medija išstumia kitą. Tačiau elektros medijų laikotarpiui apibūdinti McLuhanas rinkosi kitą – „aplinkos“ – terminą, nurodantį darnų, ekologišką medijų tarpusavio sambūvį.

McLuhanos medijų teorija yra labai plačiai aptarta, o vadinamajai aplinkos teorijai skirta žymiai mažiau dėmesio. Panagrinėkime integruojantį šios aplinkos santykio pobūdį.

APLINKA, DISCIPLINA IR EKOLOGIJA

Gilinantį į McLuhano „aplinkos“ termino turinį, svarbu suprasti, jog svarbiausia jo prielaida yra komunikacijos greitis, nulemtas elektros komunikacijos. Medijų tyrinėtojo manymu, būtent dėl galimybės keistis duomenimis šviesos greičiu elektros amžių galima vadinti ekologijos amžiumi. Mat tik šiuo laikotarpiu įmanoma gauti duomenis apie visą biosferą taip greitai, kad pagaliau užtikrinama jų tarpusavio darna (McLuhan 1969: 36). Tam tikra prasme neekologiškas, darnos principus ignoruojantis senųjų medijų pobūdis, McLuhano požiūriu, buvo savotiška trauma, patirta dėl neveiksmingos komunikacijos.

Paminėtinas dar vienas svarbus elektros komunikacijos sukeliamas pokytis: panaikinama žmogaus veiklos lauko fragmentacija į disciplinas (McLuhan 1964: 243). Alfabetas, spauda ir mechanizacija Vakarų civilizacijoje sukūrė specialias zonas, kurioms buvo priskirtos tam tikros kultūrinės formos bei funkcijos. Viena iš elektros medijų ypatybių, McLuhano manymu, tai, kad panaikintos klasikinės dichotomijos tarp sena ir nauja, tarp kultūros ir technologijų, meno ir verslo, darbo ir poilsio, kartu sukuriant visuotinį multidiscipliniškumą (ten pat, p. 301).

Atidžiau pažvelgus į McLuhano medijų teorijos terminijos pokyčius, matyti, jog „medijos“ – žmogaus buvimo ir komunikacijos terpės – sąvoka nebuvo stabiliai įtvirtinta, ji ne kartą modifikuota, siekiant kuo tiksliau nusakyti tos terpės pobūdį. Apie „medijos“ ir „aplinkos“ sąvokų santykį McLuhano teorijoje jau kalbėta, tačiau dabar tą dviejų sąvokų sistemą reikia papildyti trečiuoju – „dis-

ciplinos“ (angl. *discipline*) – terminu. Juk, McLuhano požiūriu, medija gali būti pavadinta ne tik aplinka, bet ir disciplina.

Įdomu tai, jog disciplina turi savo herojų – specialistą, ekspertą, o elektros komunikacijai panaikinus disciplinų ribas, atsiranda visiškai naujo tipo kultūrinis personažas – mėgėjas, neprofesionalas arba menininkas. Būtent menininkas reprezentuoja integruotą, į disciplinas nesuskirstytą žinojimą ir nurodo svarbiausias daugiadisciplinio lauko kaitos kryptis (ten pat, p. 71).

Ši McLuhano trinarė medijų, aplinkos ir disciplinos teorija sukelia vieną didžiausių intrigu. Jau šio straipsnio pradžioje buvo minėta, kad McLuhanas mano, jog aplinka, neatsižvelgiant į pozityvią ekologinę visko su viskuo sąsają, turi vieną ypatybę: ji yra nematoma. Žvelgiant pažintine, intelektinės veiklos prasme, regis, gerokai palankesnė yra senųjų medijų kuriama antiaplinkų sistema, kurioje buvo lengviau mąstyti apie neekologišką, į atskiras disciplinas susiskirsčiusį pasaulį.

Elektros komunikacija ir greitais duomenų srautais transformavus mediją į ekologišką aplinką, McLuhanui, akademinio – orientuoto į mokslą ir žinias – pasaulio atstovui, teko ieškoti būdo, kaip sugrąžinti į negalimą stebėti aplinką pažinimo, kartu ir edukacijos galimybę.

Paradoksas, bet čia McLuhanas grįžta prie antiaplinkos idėjos (McLuhan and Fiore 2001: 113), susijusios su senųjų medijų kurta diskriminacine aplinka, kurioje sena ir tradiciška yra pasmerkta užmarščiai. Tai išgirde, atidžiau McLuhano intelektualinę veiklą stebintys smal-

suoliai turėjo krūptelėti: negi jis atsisako elektros komunikacijos nulemtą aplinkos projekto, sujungiančio viską į vienį, ir kartu atmeta ekologinę mintį?

Aplinkoje, kurioje elektros medijos viską susieja tarpusavyje ir, išnykus disciplinoms, nebelieka galimybės pažiūrėti „iš kito taško“, menininkai imasi kurti antiaplinkas. Perfrazuojant straipsnyje jau minėtą mėgstamą McLuhano posakį, būtent jie sudaro galimybę žuviai, plaukiojančiai vandenyje, stebėti ir suprasti vandenį. Menininkų kuriamos antiaplinkos yra percepcijos aplinkoje sąlyga (McLuhan and Gordon 2005: 58). Kitaip nebūtų galimybės reflektuoti tarpusavyje visiškai integruotos aplinkos, ji tiesiog išsprūstų iš bet kokios intelektualinės veiklos lauko (McLuhan et al. 2011: 41).

Lengva susipainioti tarp McLuhano aiškinimų, kaip elektros komunikacija

suvienija atskiras medijas – antiaplinkas – į vientisą aplinką, kurioje atsisakoma diskriminacinių principų, o paskui kaip antiaplinkos vėl sugražinamos, nes be jų aplinka neprieinama pažinimui. Tačiau dėl to nereikėtų vadinti McLuhano svarstymų neišbaigtais ar paviršutiniškais, nes šis medijų teoretikas mėgo čia pat, pasitelkdamas įvairias retorines teksto strategijas, demonstruoti, kaip veikia dėstomos idėjos. Jei jau pažintinės veiklos sąlygas kuria mėgėjai ir menininkai, tai ir pati percepcija bei aplinkos analizė turėtų prieštarauti klasikiniam mokslo diskursui būdingam solidumui ir išbaigtumui – būti žaidybiška ir nerimta (McLuhan and Parker 1968: 112). Pats pažinimas turėtų prarasti iš anksto numatyto proceso pobūdį ir virsti nomadine praktika, neįpareigojančia jokiai tvarkai (McLuhan 1964: 311).

APLINKOS GENEALOGIJA

Kokią intelektualinę istoriją slepia McLuhano posūkis iš paskirų, konkuruojančių senųjų medijų kontroliuojamos tikrovės į vientisą elektros medijų aplinką?

Prieš pradėdant tyrinėti šio pokyčio pėdsakus, svarbu prisiminti, jog, greta daugelio dalykų, McLuhanas labai domėjosi architektūra, laikė ją tam tikru komunikacijos būdu. Medijų teoretikas laiške savo draugui antropologui Edwardui T. Hallui tuo metu rašė, kad, jei naujų medijų aplinką sudaro elektros grandinės ir informacija, architektūrą taip pat reikėtų įtraukti į naujosios informacinės aplinkos turinį (McLuhan 1965).

Greta elektros medijų sukurtos aplinkos, McLuhanas tapo tarsi apšėstas architektūros ir aplinkos temos. Iš pirmo

žvilgsnio gali pasirodyti, jog šis susidomėjimas atsitiktinis, ekscentriškas, kaip ir daugelis kitų McLuhano veiklų, tačiau atidžiau išsižiūrėjus į medijų tyrinėtojo tekstus, matyti, kad, domėdamasis aplinka bei architektūra, jis iš tiesų bandė pažinti pasikeitusias šiuolaikinio žmogaus egzistencijos sąlygas. Mat „aplinkos“ terminas McLuhano tekstuose apėmė daugybę pokyčių psichologinėje, somatinėje, kultūrinėje, techninėje ir gamtos srityse.

Šia prasme labai įdomus vienas dokumentas, esantis Šiaurės Arizonos muziejaus Edwardo T. Hallo archyve. Tai – architektūros istoriko Sigfriedo Giediono knygos *Amžinoji dabartis: architektūros ištakos* (angl. *The Eternal Present: The Beginnings of Architecture*) (Giedion 1964)

rankraštis (Giedion 1963), sudarytas pagal 1957 m. Vašingtono nacionalinėje dailės galerijoje skaitytą paskaitų ciklą. Tyrinėdamas šį rankraštį, McLuhanas žymėjosi savo pastabas paraštėse. Jos atskleidžia jo požiūrio į erdvę bei aplinką idėjų genezę ir jų raidą.

Minėtas Giediono tekstas pateko McLuhanui į rankas tuo metu, kai dar formavosi jo pažiūros į medijas ir jų lemiamą aplinką (Darroch 2008). McLuhanas buvo pradėjęs manyti, jog erdvės samprata yra istoriškai kintama. Todėl labai svarbu, kad Giediono knygoje jis aptiko tokį patį istorinį modelį, kokį pats buvo sukonstravęs knygoje *Gutenbergio galaktika: Spaustuvinio žmogaus kūrimas*, tik susietą su erdvės percepcijos raida.

Savo knygoje apie tai, kaip sukurta rašto bei spaudos civilizacija, McLuhanas išreiškia mintį, jog modernioji visuomenės samprata, susidūrusi su elektros medijomis, nustojo vystytis linijiniu būdu ir galų gale sugrįžo prie pirmykščių – tiesa, modifikuotų – gentinių socialinių formacijų (McLuhan 1962: 268). Skaitydamas Giediono knygą, medijų tyrinėtojas rado tą pačią mintį, tik susijusią su erdvės percepcija.

Labiausiai intriguoja viena McLuhano pastaba, parašyta Giediono knygos paraštėse. Architektūros istoriko knygoje buvo pateiktas pirmykščio kalkakmenio bareljefo aprašas, prie jo pridėtas toks Giediono komentaras: „Šis pirmasis visiškai skulptūriškas žmogaus kūno vaizdavimas suteikė impulsą išsilaisvinti iš plokštumos“ (angl. *With this first appearance of fully sculptural treatment of the human body, every effort was made to break free from the surface*) (Giedion 1963:

162). Ši žmogaus atotrūkį nuo paviršiaus McLuhanas palydi pastaba: „neekologiška“ (angl. *non-ecological*).

Giedionas kultūrinio atotrūkio bei atsiskyrimo įvykį vertino pozityviai, pastebėdamas, kad didėja žmogaus autonomija bei emancipacija gamtoje. Tačiau McLuhanas priėmė tai kaip įrodymą, jog žmogus pradeda susvetimėti su savo aplinka. Skaitant Giediono knygos rankraštį, McLuhanui jau buvo svarbu regėti visų elementų tarpusavio ryšius, sudarančius aplinkos visumą.

McLuhaną labai stipriai paveikė Giediono knyga. Kaip jis vėliau prisipažino, ši knyga buvo viena iš kertinių, formuojantis jo pažiūroms į aplinką. Joje visi elementai susiję tarpusavyje ir kažką reiškia (Stearn 1969: 47).

Peržiūrint McLuhano pastabas minėtame Giediono knygos rankraštyje, matyti, jog jis pasižymėjo beveik visas pstraipas, kur buvo minimos „nematomos jėgos“ (angl. *invisible forces*) ir „kosminė vienovė“ (angl. *cosmic unity*). McLuhanas, kaip ir Giedionas, tikėjo, jog istorijos pradžia kažkaip susisieja su postistorija. Dėl šios priežasties elektros amžiaus žmogus tarsi grįžta atgal į genties žmogaus būvį, tuo pat metu labai glaudžiai susisiedamas su visa aplinka. McLuhano požiūriu, XX a. antrosios pusės architektūra, atsisakiusi rašto linijškumo ir perspektyvos, iš naujo atrado šią pirmykščio žmogaus dinaminę vienovę (McLuhan and Powers 2007: 31).

Dar iki to laiko, kai į McLuhano rankas pateko Giediono architektūros istorija, jis buvo iškėlęs mintį apie tai, kad vizualiosioji (linijinė, logiška, skaičiuojama ir specializuota) erdvė turi alternaty-

vą – akustinę erdvę (Findlay-White and Logan 2016). Akustinėje erdvėje, priešingai nei vizualiojoje, kur objektus galima rasti tik turint koordinates trijose dimensijose, tokių dimensijų yra be galo daug. Akustinė erdvė nėra talpa, kurioje daiktas laikomas, – čia pats daiktas kuria savo erdvę, todėl ji visada dinamiška, taki, kintanti. Tai – taktilinė, interaktyvi, įtraukianti erdvė (Landar 1961).

Tokia akustinė McLuhano erdvės samprata puikiai derėjo su pirmykščio žmogaus erdve, aprašyta Giediono: urvų prietema, taktiliniu orientavimusi, atspindinčiu olų mene, kai šviesos šaltiniai mirguliuoja ir yra nepatikimi, kai labiau pasitikima informacija, gauta išgirstant bei apčiuopiant (Giedion 1962: 536–537).

Giediono knygoje aprašyta žmogaus erdvės pojūčio istorija padėjo McLuhanui žengti žingsnį nuo akustinės erdvės sampratos prie visa apimančios pirmykščio žmogaus ir aplinkos vienovės, kurią galėjo atkurti elektroninė komunikacija. Patekęs į elektroninės komunikacijos formuojamą aplinką, žmogus nutraukia linijinės istorijos ciklą ir, beveik du su puse tūkstančio metų stengęsis atitrūkti nuo aplinkos, dėl naujųjų medijų vėl ieško ryšių su viskuo, kas aplink jį (Bornstein 1966).

Vis dėlto, nors žmogus grįžta į pirmykštį erdvės patirties lauką, elektroninė komunikacija pakeičia pirmykščio žmogaus pasaulėjautą. McLuhano supratimu, elektroninė komunikacija formuoja aplinką besirūpinančią, su visu pasauliu susijusią žmogų, tačiau ta aplinka jau nebėra atsiktinė ir pats ryšys su aplinka – nebe intuityvus, o valdomas ir kontroliuojamas (Powe 2014).

Bet McLuhanui ši kontroliuojama ekologinė laikysena nesukelia jokių

problemų – priešingai, ji jam atrodo kaip labai veiksmingas įrankis. Medijų tyrinėtojo manymu, tokia visiškai įtraukiančia bei kontroliuojama terpe pirmiausia turėjo tapti miestas. Vienaime laiške Jaquelinai Tyrwhitt McLuhanas rašė (Daroch 2008), jog miestas pirmiausia turėtų būti planuojamas, atsižvelgiant į tai, ar jis yra mokymo mašina. Sėkmingai išdėliojus miesto erdvėje įvairius žmogaus jusių dirgiklius, sukuriama tokia ekologiška ir kartu labai veiksminga edukacinė terpė (Molinaro 1988).

Svarbu nepamiršti, jog tokios kontroliuojamos aplinkos kūrėju tampa menininkas (McLuhan 1967). Tačiau, neatsižvelgiant į tai, kad pabrėžiamas kontrolės nerimtumas, McLuhanas jautė, jog visuotinio elektroninės komunikacijos kontroliuojamumo aspektas veda visuomenę prie pavojingos ribos, už kurios jau plyti George'o Orwello romano *1984-ieji* Didžiojo Brolio visuotinio stebėjimo ir priežiūros problemų laukas (Massolin 2015: 115). McLuhanas stengėsi atriboti šią totalios žmogaus gyvenamosios tikrovės kontrolės problemą nuo svarstymų apie gerį ir blogį teigdamas, jog į technologijų kaitą bei jos sukiamas pasekmes žmogus neturėtų žvelgti iš moralės perspektyvos (McLuhan 1962: 158). Taip žiūrint, kelti moralines problemas, anot McLuhano, būtų tas pats, kas kaltinti pjūklą nupjovus pirštus. Teoretiko manymu, technologijų ir žmogaus sąveikos problemą apskritai reikėtų atriboti nuo moralinio vertinimo perspektyvos dėl pačios moralės filosofijos (ten pat, p. 159). Vertindamas mediasferos pokyčius, atsirandančius dėl elektroninės komunikacijos, McLuhanas išreiškia teigiamą požiūrį į totalią kontrolę, nes pokyčiai yra neišvengiami, o jų kontrolė reiškia, kad

judama ne paskui pokyčius, o priešakyje jų (McLuhan 1964: 179).

McLuhano garbei reikia pasakyti, kad jis buvo savikritiškas mokslininkas. Tyrinėtojas pripažįsta, jog totalios elektroninės kontrolės terpėje, kai žmogus gali reguliuoti visus tikrovės parametrus, nebeliko galimybės kalbėti apie klasikinę gamtą. Jis sakė: „Nuo tada, kai buvo paleisti Sputnikas ir Žemės palydovai, planeta tapo žmogaus kūriniumi, panaikinančiu „gamtą“ ir paverčiančiu žemės rutulį programuojamu repertuariniu teatru“ (angl. *Since Sputnik and the satellites, the planet is enclosed in a manmade environment that ends „Nature“ and turns the globe*

into a repertory theater to be programmed) (McLuhan, Watson and Gordon 2011).

Taip McLuhano darnios medių aplinkos, atsiradusios dėl elektros komunikacijų, projektas iš esmės panaikina klasikinę natūralios aplinkos sampratą. Ar tai reiškia, kad darni raida, ekologiška egzistencija, taip pat tokios opozicijos kaip tradicija bei inovacija šiandien tegali būti dirbtinai sukuriamos ir, nesant specialaus, kontroliuojančio įsikišimo, išnyktų? Bet McLuhanas buvo numatęs šį norą kritikuoti, priekaištauti bei moralizuoti ir įspėjęs, jog nederėtų piktintis dėl technologijų sukeltų pokyčių. Taip yra, ir tiek. Reikia tiesiog gyventi.

IŠVADOS

Ieškodamas priemonių, padedančių išspręsti inovacijų ir tradicijų konfliktą, McLuhanas nurodo į koreliaciją tarp mediasferos struktūrinių ypatybių ir žmogaus elgsenos: konfrontuojančio pobūdžio mediasfera kuria tokias pačias diskriminacines sąveikas žmogaus veiklos bei jos refleksijos srityje. McLuhanas mano, kad šiuolaikinis Vakarų žmogus yra iš principo linkęs siekti darnos, nustatyti ekologiškus ryšius visoje žmogaus gyvenamoje tikrovėje, panaikinti hierarchines perskyras, būdingas tokioms dichotomijoms kaip tradicija ir inovacija, ekspertas ir mėgėjas, kultūra ir technologijos. Tačiau nepakanka žmogaus polinkio kurti darną: tam reikia itin našių ir labai greitų komunikacinių technologijų. Deja, McLuhano požiūriu, visos ne elektrą grįstos medijos pasmerkia žmogų būti atsietą nuo aplinkos, neekologišką, nes jos nepajėgia užtikrinti reikiamo komunikacijos greičio. Elektros medijos

pirmą kartą žmonijos istorijoje suteikė tokią galimybę. Jos leidžia šiuolaikiam žmogui pasijausti tarsi pirmykščiam genties nariui, kurio ekologiškas – integruojantis – ryšys su aplinka buvo intuityvus, nerefleksyvus. McLuhanas atkreipia dėmesį į tai, jog, gilinantis į elektrines priemones, padedančias kurti darnią inovacijų bei tradicijos sąveiką, paaiškėja, kad ši darna gali atsirasti tik kaip milžiniško masto aplinkos kontrolės rezultatas. Regint tokį mediasferos darnos dirbtinumą, taip pat McLuhano nurodytą viso ekologiškos egzistencijos projekto priklausomybę nuo to, ar veiksmingos komunikacinės technologijos, gali kilti klausimas: kiek ekologiška laikysena priklauso nuo žmogaus, o kiek – nuo technologijų? Galbūt mes darni bei ekologiška egzistencija nusakome ne žmogaus sąmoningumo, o tam tikrą technologijų išsivystymo lygį? Pats McLuhanas pasistengė užbėgti už akių ketinimams kelti tokius klausimus

mus, viena vertus, pripažindamas, jog nebeliko gamtos klasikine prasme, kita vertus, kviesdamas priimti technologijų

raidą kaip natūralią ir tiesiog nesipriešinant gyventi tokioje terpėje, kokią technologijos mums siūlo.

Literatūra

- Bornstein Eli. 1966. An Interview with Marshall McLuhan, *The Structurist* 6: 64–76.
- Bratt Chris. 2016. *25 years of Civilization: We talk with Sid Meier*. Prieinamas internete: <https://www.eurogamer.net/25-years-of-civilization-we-talk-with-sid-meier> [žiūrėta 2023 m. liepos 20 d.].
- Dale Stephen. 1996. *McLuhan's Children: The Grenepeace Message and the Media*. Toronto: Between the Lines.
- Darroch M. 2008. Bridging Urban and Media Studies: Jaqueline Tyrwhitt and the Explorations Group 1951–1957, *Canadian Journal of Communication* 33(2): 147–169.
- Findlay-White Emma and Logan Robert. 2016. Acoustic Space, Marshall McLuhan and Links to Medieval Philosophers and Beyond: Center Everywhere and Margin Nowhere, *Philosophies* 1(2): 162–169.
- Ghys T. 2012. *Game Studies – Technology Trees: Freedom and Determinism in Historical Strategy Games*. Prieinamas internete: http://www.gamestudies.org/1201/articles/tuur_ghys [žiūrėta 2023 m. liepos 20 d.].
- Giedion Siegfried. 1962. *Prehistoric space conception and contemporary art*. New York: Princeton University Press.
- Giedion Sigfried. 1963. The Eternal Present: The Beginnings of Architecture, *Edward T. Hall Papers*. University of Arizona, rinkinys 39.
- Giedion Sigfried. 1964. *The Eternal Present: The Beginnings of Architecture*. Oxford: Oxford University Press.
- Landar Herbert. 1961. Explorations in Communication: An Anthology, *American Anthropologist* 63(4): 874–875.
- Marchand Philip. 1998. *Marshall McLuhan: the Medium and the Messenger: a Biography*. Cambridge: MIT Press.
- Marchessault Janine. 2005. *Marshall McLuhan. Cosmic Media*. London: SAGE.
- Massolin Philip. 2015. *Canadian Intellectuals, the Tory Tradition, and the Challenge of Modernity, 1939–1970*. Toronto: University of Toronto Press.
- McLuhan Marshall and Fiore Quentin. 2001. *The Medium is the Massage*. Corte Madera: Gingko Press Editions.
- McLuhan Marshall and Gordon Terrence. 2005. *Marshall McLuhan*. Corte Madera: Ginko Press.
- McLuhan Marshall and Parker Harley. 1968. *Through the Vanishing Point*. New York: Harper & Row.
- McLuhan Marshall and Powers Bruce. 2007. *The global village: transformations in world life and media in the 21st century*. New York: Oxford University Press.
- McLuhan Marshall, Watson Wilfred and Gordon Terrence. 2011. *From Cliché to Archetype*. Berkeley: Gingko Press.
- McLuhan Marshall. 1962. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press.
- McLuhan Marshall. 1964. Letter to Hall (September 16, 1964), *Edward T. Hall Papers, Special Collections*. University of Arizona, rinkinys 8 (byla 28).
- McLuhan Marshall. 1964. *Understanding Media: the Extensions of Man*. Berkeley: Gingko Press.
- McLuhan Marshall. 1965. Letter to Hall (June 22, 1965), *Edward T. Hall Papers, Special Collections*. University of Arizona, rinkinys 8 (byla 28).
- McLuhan Marshall. 1967. The Invisible Environment: The Future of an Erosion, *Perspecta* 11 (11): 161–167.
- McLuhan Marshall. 1969. *Counterblast*. New York: Harcourt, Brace & World.
- McLuhan Marshall. 1988. *Letters of Marshall McLuhan*. McLuhan C., Molinaro M. (eds.). New York: Oxford University Press.
- Powe Bruce. 2014. *Marshall McLuhan and Northrop Frye*. Toronto: University of Toronto Press.
- Stearn Gerald. 1969. *McLuhan, hot & cool: a primer for the understanding of & a critical symposium with a rebuttal by McLuhan*. New York: New American Library.